

Terörden Kaynaklı Çatışmaların Çözümü ve Akil İnsanlar Heyeti Uygulamaları

Resolution of Terrorism-Induced Conflicts and Practice of the Panel of the Wise

Teslim: 4 Şubat 2015
Düzeltilme: 2 Mart 2015
Onay: 3 Mart 2015

Muvaffak Cemil ÇITAK*

Necati ALKAN**

Öz

Terörle mücadelede toplumsal travmaları ve husumeti dikkate almayan, mücadeleye sadece iç güvenlik operasyonları bağlamında yaklaşan çözüm arayışları, çatışmayla birlikte oluşan toplumsal travmaları ve husumetleri derinleştirmekte ve çözümü güçleştirmektedir. Güvenlik odaklı yaklaşımların başat olmasından kaynaklanan bu sorunlar, terörle mücadelede çok boyutlu yaklaşımın benimsenmesini hızlandırmıştır. Bu yaklaşımın yaygınlaşmasında insan hakları hukukunun bağlayıcı özelliği, uluslararası işbirliğinin zorunluluğu ve çatışan tarafların meşruiyet arayışları da belirleyici olmuştur. Bu makalede, Türkiye'nin Çözüm Süreci bağlamında Nisan 2013'te başlattığı Akil İnsanlar Heyeti uygulaması, dünya örnekleri de dikkate alınarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akil insanlar heyeti, akiller heyeti, terörizm, çatışma çözümü, PKK.

Abstract

Conflict resolution attempts that do not take social traumas and animosity into consideration, and regards counter terrorism only in the context of homeland security operations, deepen social traumas and animosity created by conflict and aggravate the resolution. Problems caused by dominance of security-oriented approaches expedited embracement of multi-dimensional approach in counter terrorism. The obligatory quality of human rights law, necessity of international cooperation, belligerent parties' search for legitimacy have been among determining factors. In this article, The Panel of the Wise (Akil İnsanlar Heyeti, PoW) which was initiated as a part of the peace process in April 2013 by the Turkish Government is analyzed with the support of similar cases in the world.

Keywords: The Panel of The Wise, Wise People, terrorism, conflict resolution, the PKK.

* Doktora öğrencisi

** Doktor

GİRİŞ

Bu makalede, Türkiye'nin terörün sonlandırılabilmesi amacıyla başlattığı Çözüm Süreci'nde yeni bir yöntem olarak ortaya çıkan ve 4 Nisan ile 1 Temmuz 2013 tarihleri arasında faaliyet yürüterek sonucunu hükümete rapor olarak sunan Akil İnsanlar Heyeti (AİH) uygulaması incelenmiştir. AİH uygulaması, sonraları hükümet tarafından yeniden gündeme getirilmiş olmakla birlikte, bu araştırmanın kapsamı yukarıda belirtilen tarih aralığındaki çalışmaları içermektedir.

Makalenin temel inceleme sorusu AİH faaliyetlerinin Türkiye'nin geliştirdiği Çözüm Sürecine katkı yapıp yapmadığıdır. Bu soru çerçevesinde, terörden kaynaklı çatışmaların çözümünde sivil toplumun ve akil insanların ön planda olduğu uluslararası uygulamaların neler olduğu konularına da değinilmiştir. Çalışmanın temel iddiası ise AİH'in çalışmalarını, hükümetin tanımladığı amaçlara uygun bir şekilde gerçekleştirdiği yönündedir.

Uluslararası örneklerinin aksine, AİH uygulamasının Türkiye'deki örneğini inceleyen bir akademik çalışmanın bulunmayışı ve AİH uygulamasının halen devam ediyor olması bu çalışmanın en önemli sınırlılıklarından birisidir. Bu nedenle, konuyla ilgili AİH çalışmalarına katılan Baskın Oran (2014) ve Muhsin Kızılkaya (2014)'nın kaleme aldığı kişisel tecrübelerini içeren kitapları, AİH'de görev alan gazeteci, akademisyen ve yazarların kaleme aldığı köşe yazıları, mülakatları ve heyetin faaliyetlerini konu alan haberler bu çalışmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur.

AİH uygulamalarının diğer ülke örneklerinin, ağırlıklı olarak barış inşa çalışmaları kapsamında sivil toplumun önemi (civil society in peace building processes) üzerine yoğunlaştığı dikkati çekmektedir.¹ Bu araştırma, Türkiye'deki AİH örneğini inceleyen ilk çalışma olması ve bundan sonra yapılacak olan araştırmalara kaynak teşkil etmesi açısından önemli görülmektedir.

AİH Türkiye örneğiyle ilgili yukarıda belirtilen iddia analiz edilirken önce ulusal ve uluslararası literatür taranmış, ardından da konuyla ilgili kaleme alınan kitaplar, medyada yer alan haber, makale ve yorumlar toplanmıştır. Toplanan bilgiler, makalenin genel akışı içerisinde tasnif edilerek analiz edilmiştir.

Makale, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, terörle mücadelede barışçıl çözüm yollarının uluslararası hukuk bağlamında nasıl değerlendirildiğine ilişkin genel bir tartışma yapılmıştır. İkinci bölümde, ülkelerin terörle mücadele

¹ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. T. Ekiyor ve M. Noria, *The Peace Building Role of Civil Society in Central Africa, Policy Seminar Report*, (USA: University of Cape Town, 2006) ve http://www.ccr.org.za/images/stories/Vol_15-PRCSCA_Report_Final.pdf (E.T.:03.12.2013).; Demokratik Elishim Enstitüsü, "Çatışma Çözümünde Sivil Toplumun Arabuluculuğu", <http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/Civil-Society-Mediation-in-Conflict-Resolution-Turkish-version-1.pdf>, (E.T.:13.12.2013).; OECD, "Preventing Conflict and Building Peace: A Manual of Issues And Entry Points, DAC Network on Conflict, Peace and Development Co-operation", <http://www.oecd.org/development/incafi/35785584.pdf> (E.T.:10.12.2013).; OSCE-ODIHR, "The Role of Civil Society in Preventing Terrorism", <http://www.osce.org/odihr/25142>, 2007 (E.T.:14.12.2013).

kapsamında ürettikleri çözüm yöntemlerinden, AİH uygulamasına benzeyen örnekler sunulmuştur. Son bölümde ise AİH Türkiye örneğinin, terörden kaynaklı çatışmaların çözümü bağlamında üstlendiği rol ve sonuçları tartışılmıştır.

1. TERÖRİZM VE BARIŞÇIL ÇÖZÜM YOLLARI

Terörist faaliyetler, soğuk savaşın psikolojik harp unsurlarından birisi olarak görüldüğü dönemlerde, ülkelerin ağırlıklı olarak kendi iç dinamikleriyle çözmeye çalıştıkları veya süper güçlerle (ABD veya Rusya, Çin) birlikte karşı tedbirler geliştirdikleri yerel şiddet eylemlerini ifade etmekteydi.² Ancak, Sovyet sisteminin çözülmesi, İran İslam Devrimi, Filistin-İsrail çatışmalarının sınır ötesine taşması gibi somut gelişmelerin yanı sıra yeni çatışma alanlarına dair algıların oluşmasına neden olan Yeşil Kuşak Teorisi, Medeniyetler Çatışması ve Büyük Ortadoğu Projesi gibi politik yaklaşımlarla birlikte uluslararası ilişkilerin öncelikli gündem maddeleri arasına girmiştir.³

Afganistan, Çeçenistan ve Bosna başta olmak üzere Müslüman ülkelerde yaygınlaşan cihat grupları, giderek uluslararası bir görünüm kazanmaya başlamıştır. 11 Eylül 2001’de tehditleri kendi ülkesinin sınırlarına girmeden önce yok etmeyi strateji olarak benimsemiş olan ABD, kendi evinde tarihin gördüğü en büyük terör saldırılarından birini yaşamıştır. Terör saldırılarının asimetrik gücü, kimilerine göre ABD’nin “*terörizmle savaş konseptini hayata geçirmesine neden olduğu*”, kimilerine göreyse “*yeni dünya düzeninin hayata geçirilmesi için atılacak adımlara bahane teşkil ettiği*” şeklinde yorumlanmıştır. Sonuçta ABD tarafından estirilen rüzgâr ve diğer ülkelerin dış politikası üzerinde oluşturulan baskı, bu alanda uluslararası işbirliğini ve ortak çözüm arayışlarını hızlandırmıştır.⁴

“*Özgürleştirme, demokratikleştirme ve barışı inşa etme*” söylemi üzerinden harekete geçen ABD merkezli uluslararası müdahaleler, yeni iç çatışmaların doğmasına neden olmuştur. Başarısız devletlerin ve iç çatışmaların arttığı yerlerde, devlet dışı aktörler açısından silah temini daha kolay hale gelmiştir. Buna ilave olarak ulaşım ve iletişim imkanları ile uluslararası finans ve nüfus hareketlerinde yaşanan gelişmeler terörizmin global bir tehdit haline dönüşmesine neden olmuştur.⁵

² B. Buzan, B, “Will the ‘global war on terrorism’ be the new Cold War?”, *The Royal Institute of International Affairs*, Vol.82 No.6, (2006):1101-1118

³ Bkz. M. Crenshaw, *Political Explanations, The International Summit on Democracy, Terrorism And Security* (Club De Madrid Publications, 2005), 13-17.; Ö. Taşpınar, “Fighting Radicalism, not ‘Terrorism’: Root Causes of an International Actor Redefined”, *SAIS Review*, Vol.29 No.2, (2009), 75-78.

⁴ H. Cinoğlu ve S. Özeren, “ABD’nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?”, *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde (der.) S. Özeren ve İ. Bal, (Ankara: USAK Yayınları, 2010), 347; “White House: President Bush discusses progress in the war on terror”, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/07/20040712-5.html>, 12 July 2004. (Erişim: 10.12.2013).; A.K. Kronin, “Behind the Curve: Globalization and International Terrorism”, *International Security*, Vol. 27 No. 3 (2002/03), 52 ve ayrıca bkz. http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/88504_cronin.pdf, (Erişim:12.11.2013).

⁵ N. Karacasulu, “Security and Globalization in the Context of International Terrorism”, *International Law and Politics* (2006), Vol.2, No.5, 4-7.

Terörün global tehdit haline gelmesi, uluslararası kuruluşları da harekete geçirmiştir. Birleşmiş Milletler (BM), NATO, Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Birliği (AB) ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) başta olmak üzere bölgesel birlikteliklerin terörden kaynaklı çatışmaların çözümüne ilişkin uluslararası çabaları gözle görülür oranda artmıştır.⁶ Bu çabalardan en somut olanı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 1373 (2001) sayılı kararıdır. Bu karar uyarınca üye devletlerden, terörle mücadele konulu temel anlaşmaları imzalanması istenilmekte⁷ ve terörle mücadeledeki uluslararası yaklaşıma destek olmaları beklenilmektedir (www.mfa.gov.tr).

Uluslararası alanda, terör tehdidine karşı gelişen ortak tutuma, ülkelerin ve uluslararası örgütlerin ilgisine rağmen, terörist faaliyetlerin “insan hakları hukuku ve iç politika konusu” olarak değerlendirildiği ana yaklaşım değişmemiştir. 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin II No'lu Ek Protokolü, uluslararası uyumsuzlukların barışçı çözümünü esas alan bir düzenleyici metindir. Bu metinde, “çatışmaya taraf olan kesimlerin karşılıklı silahlı kuvvetleri arasında, uzun süreli ve askeri nizama uygun şekilde gerçekleştirdiği operasyonlar ve askeri harekâtlar” ile “bu tür faaliyetleri düzenleyen yasal mevzuatı uygulama gücü bulunan diğer örgütlü silahlı gruplar arasındaki tüm silahlı çatışmaların” uluslararası hukukun kapsamı içerisinde olduğu belirtilmektedir (treaties.un.org).

Söz konusu metinlerde, ayaklanma, münferit ve dağınık şiddet eylemleri ve benzeri nitelikteki diğer eylemler gibi, silahlı çatışma olmayan iç huzursuzluk ve gerilim durumları uluslararası hukukun kapsamı dışında bırakılmaktadır. Dolayısıyla “savaş ve savaşa varmayan sınırlı silahlı çatışmaları içeren devletlerarası silahlı çatışmalar ile iç çatışmalar” uluslararası hukukun kapsamı içerisinde değerlendirilirken,⁸ terörist faaliyetler “çatışmaların yoğunluğu, süresi, ülkenin bir bölümünde denetim sağlama gibi kistasları karşılamadığından silahlı çatışma olarak görülmemektedir”.⁹

⁶ K. Archick, “Cooperation Against Terrorism”, *Congressional Research Service*, CRS Report for Congress, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22030.pdf>, 2013 (Erişim:12.12.2013), 4; M. Özcan ve S. Yardımcı, “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele”, *Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler* içinde (der.) İhsan Bal (Ankara: Usak Yayınları, 2006), 238-242.

⁷ Söz konusu karara konu olan 13 farklı anlaşma ve protokollerin isimleri şunlardır: 14 Eylül 1963 tarihli Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlerle ilgili Sözleşme; 16 Aralık 1970 tarihli Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi, 26 Ocak 1973 tarihli Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanunsuz Hareketlerin Önlenmesi Sözleşmesi, 1971 tarihli Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 18 Aralık 1979 tarihli Rehlin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme, 3 Mart 1980 tarihli Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme, 1971 tarihli Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarında Kanunsuz Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi ile İlgili Protokol, 10 Mart 1988 tarihli Denizcilik Seyrüsefer Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi, 10 Mart 1988 tarihli Kıta Sahaneliği Üzerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü, 1 Mart 1991 tarihli Plastik Patlayıcıların Tespit Edilmesi Amacıyla İşaretlenmesi Hakkında Sözleşme, 1977 tarihli Terörist Bombalamaların Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi, 1999 tarihli Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi, 2005 tarihli Nükleer Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi.

⁸ F. Taşdemir, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2009), 270.

⁹ G. Rona, “Intersting Times for International Humanitarian Law: Challenges from the War on Terror”, *The Fletcher Forum of World Affairs*, Vol. 27, No. 2'den aktaran Taşdemir, *a.g.e.*, 276.

Uluslararası hukuka göre, terörist faaliyetlerin de içerisinde olduğu silahlı hareketlerin uluslararası hukukta karşılığı olan bir silahlı çatışma olarak değerlendirilmesi için, saldırıyı gerçekleştiren kişi ve grupların bir devlet tarafından ya “bağımsızlık savaşçısı” olarak tanınması ya da “savaşan taraf” olarak kabul edilmesi gerekmektedir.¹⁰ “Barış zamanında görülen terörist eylemlerin bu kriterleri taşımadığı”¹¹ da dikkate alındığında, terörlü mücadele ağırlıklı olarak, teröre muhatap olan ülkelerin kendi iç politikalarına konu bir alan olarak gözükmektedir. Bu nedenle, terörist faaliyetler ve terörlü mücadele amaçlı uygulamalar, uluslararası alanda ağırlıklı olarak insan hakları hukuku kapsamında değerlendirilmektedir.¹²

Bu değerlendirmeden hareketle, ülkelerin terörlü mücadele strateji ve yöntemlerini belirlerken, kendi iç dinamiklerine göre hareket etme esnekliğine sahip oldukları söylenebilir. Ülkeler kendi toprakları içerisinde bu esnekliğe sahip olmakla birlikte, terörlü mücadele politikalarını oluşturur ve uygularken, uluslararası denetim mekanizmalarını ve insan hakları düzenlemelerini de dikkate almakla yükümlüdür. Bu esneklik ve yükümlülük arasında geliştirilen terörlü mücadele stratejileri silahlı mücadeleden, barışçıl çözüm yollarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Nitekim, çatışmaların çözümünde kullanılan “arabuluculuk” mekanizmasına benzer özellikleri nedeniyle, “AİH, terörlü mücadelede başvuru olan barışçıl ve demokratik bir çözüm yolu”¹³ olarak değerlendirilebilir.

2. BARIŞÇIL ÇÖZÜM YOLU OLARAK AKİL İNSANLAR HEYETİ UYGULAMALARI

2.1. Akil İnsanlar Heyeti’nin Tanımı

Akil kelimesi, sözlük karşılığı olarak “akıllı, zeki kimse”¹⁴ olarak tanımlanmaktadır. Akil insan (İngilizce *Wise man/people* ve Fransızca *L’homme sage*) ise “uzman” kavramından farklı olarak içinde “kamil insan” kavramlarını da içeren kişileri tarif etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda, Akil İnsanlar Heyeti de (The Panel of the Wise, the elders), “Belirli bir amaç için bir araya gelmiş, akıllı, zeki ve kamil insanların oluşturduğu birliktelik” olarak tanımlanabilir.

Osmanlı’nın son dönemlerinde, Mondros Mütarekesi’nden hemen sonra oluşturduğu Heyet-i Nasiha isimli grup, bu çalışmanın konusu olan AİH ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Heyetlerin amaçları hakkındaki tartışmalar bir yana

¹⁰ Taşdemir, a.g.e., s.272-273.

¹¹ M. Sassoli, “International Humanitarian Law and Terrorism”, *Contemporary Research on Terrorism*, (der.) Paul Wilkinson ve Alasdair M. Stewart, (İngiltere: Aberdeen University Press, 1989).’den aktaran Taşdemir, a.g.e., s.270.

¹² Ancak, AİHM’nin 12 Kasım 2013 tarihli “Benzer ve Diğerleri vs. Türkiye” isimli henüz kesinleşmemiş kararında (90. Paragraf) Türkiye’nin dava konusu olayda, Cenevre Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler’in güç ve silah kullanımıyla ilgili düzenlemesini ihlal ettiği belirtilmektedir. Bu karar, Türkiye’nin insan hakları hukuku kapsamında yürüttüğü terörlü mücadele faaliyetlerinin, uluslararası hukuk açısından da yeni değerlendirmelere konu olabileceğini göstermektedir. Konuyla ilgili daha geniş bilgi için, (Bkz. Case of Benzer and Others vs. Turkey, 2013; Taşdemir, 2013).

¹³ B. Oran, *Kürt Barışında Batı Cephesi: Ben Ege’de Akılken* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014),16.

¹⁴ TDK, *Türkçe Sözlük* (Ankara: TTK Basımevi, 1998), 60.

bırakılırsa, her iki heyetin de hükümet tarafından seçilmiş sivillerden oluştuğu görülmektedir.¹⁵ AİH ismi, daha önce gündeme gelmiş olsa da, resmi olarak kamuoyuna ilk kez Başbakan Erdoğan tarafından 4 Nisan 2013 tarihli Akil İnsanlar Heyeti-Dolmabahçe Toplantısı'nda açıklanmıştır.¹⁶ Bu konuda Erdoğan heyeti tanımlarken, “Kamuoyunda bu heyete Akil İnsanlar Heyeti adı verildi. Bugün burada bulunan heyet, Türkiye'nin elbette ki tüm akil insanlarından oluşan heyet değildir. Bu heyeti bir özet, bir örnek, temsili bir grup olarak görmek belki daha doğru olacaktır” demiştir (“Başbakan Akil İnsanlar Toplantısında Konuştu”, basbakanlik.gov.tr).

Akil İnsanlar Heyeti'nin üyeleri, hakem değildir, hakem olarak kabul edilmele-ri egemenlik/yetki devri anlamına gelir. Tarafların, AİH'e yetki devri sözkonusu olmadığından, bu heyet üyeleri tarafları bağlayıcı karar alamazlar; ancak, ilgili taraflara çözüm önerisi sunabilirler. Diğer yandan, AİH uygulamaları ile benzeri fonksiyonları üstlenen arabuluculuk faaliyetleri birbirine karıştırılabilmektedir. Arabuluculuk faaliyetleri iki veya daha fazla tarafın karşılıklı müzakere sürecini başlatabilmesi için uygun iletişim zeminini hazırlar. Oysa, AİH'in tarafları bir araya getirmek ya da doğrudan taraflarla görüşmek gibi bir misyonu olmayabilir. Ayrıca, akil insanlar müzakereci sıfatı da taşıyabilir. Zira onlar, taraflardan birisi değil, tarafların müzakerelerini kolaylaştırıcı ortamı hazırlayanlardır.¹⁷

Dünyada birçok ülkede çatışmaların sonlandırılmasında ve sorunların çözülmesinde akil insanlardan yararlanıldığı görülmektedir. Akil insanlar uygulaması BM nezdinde tercih edilen bir uygulamadır. Bu kapsamda, BM tarafından da misyonu kabul edilen, Nelson Mandela'nın kurucusu olduğu The Elders (Yaşlılar Heyeti) uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuğa benzeyen ancak daha çok iletişimi güçlendiren bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, eski Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari, eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Nelson Mandela, Rahip Desmond Tutu, Jimmy Carter, İrlanda eski Cumhurbaşkanı Mary Robinson, Brezilya eski devlet Başkanı Fernando H. Cardoso gibi isimler de The Elders içinde faaliyet yürütmekte ve uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde ve barış inşa süreçlerinde akil insan olarak görev almaktadır (theelders.org).

¹⁵ S. Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2010); M. Armağan, “Heyeti Nasihadan Başlatmayın”, 14.04.2013, <http://www.mustafaarmagan.com.tr/heyet-i-nasihadan-baslatmayin.html>, (Erişim:01.01.2014).

¹⁶ Başbakan Sayın R.T. Erdoğan'ın 4 Nisan 2013 tarihli konuşmasında heyetin ismi ile ilgili ön plana çıkan ifadeleri şu şekildedir: “Benzeri bir yapılanmayı 2005 yılında ihdas ettiğimiz Medeniyetler İttifakı girişiminde de uygulamıştık. O zaman 20 kişiden oluşan bir grup oluşturulmuş, ittifak içerisinde de ismi ‘High Level Grup’ yani ‘Yüksek Düzeyli Grup’ olarak belirlenmişti. Sonradan bu grup Âkil Adamlar ismiyle anılmaya başlanmıştı. Grup içinde çok değerli hanımefendilerin olmasına rağmen Âkil Adamlar isminin kullanılması haklı olarak eleştirilere maruz kaldı. Biz enerjimizi isim üzerinde harcayacak değiliz. Âkil İnsanlar da denilebilir, yüksek düzeyli temsilciler de denilebilir. Burada listenin ve heyetin isminden de ziyade işin magazin boyutundan ziyade üstlenmekte olduğumuz misyonun çok daha önemli olduğunu, çok daha hassas bir zeminde yürütülüyor olduğunu özellikle hatırlatmak durumundayım.» Konuşma metninin tamamı için, (Bkz. http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=57e1d5a4-e26f-4b4a-8105-7c31858c7020, Erişim:01.01.2014).

¹⁷ Y. Shamir, “From Potential Conflict to Co-operation Potential (PCCP): Water for Peace, Alternative Dispute Resolution Approaches and Their Application”, *Israel Center for Negotiation and Mediation*, (Unesco Yayınları, 2001), http://webworld.unesco.org/water/wap/pccp/cd/pdf/negotiation_mediation_facilitation/alternative_dispute_resolution_approaches.pdf, (Erişim:10.12.2013), 16, 24.

2.2. Dünya Örneklerinde Akil İnsanlar Heyeti Uygulamaları

Terörle mücadele, uluslararası hukukun silahlı çatışma veya iç çatışma tanımı içerisine girmediğinden, ülkelerin içişleri olarak görülmektedir. Bu nedenle, terörden kaynaklanan çatışmaların çözümü uluslararası uyumsuzluk çözümlerinden farklılıklar gösterebilmektedir. Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler örgütü önderliğinde gelişen ve uluslararası örgütlerin aktif rol oynadığı yaklaşım veya uluslararası mahkemelerin müdahil olduğu çözüm arayışları ön planda olmamaktadır.

Bununla birlikte, terörden kaynaklı şiddet hareketlerinin sonlandırılmasını amaçlayan çözüm arayışlarında, genellikle yargı dışı çözüm yöntemleri arasında sayılan ve bir takım özellikleri bakımından “*tarafalara daha esnek hareket imkanı sağlayan arabuluculuk faaliyetine*” benzeyen ara yöntemlerin takip edildiği görülmektedir.¹⁸ Çözüm arayışlarında ara yöntemlere başvurulmasının temel nedeni, devlet, devletler veya uluslararası örgütlerin terör örgütlerini uluslararası hukuk açısından *taraf* olarak kabul etmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, uluslararası hukuka taraf olan devletler, karşısındaki terörist örgütü uluslararası hukukun konusu yapmadan görüşmek ve uzlaşmak için yeni yöntemler geliştirmek zorunda kalmışlardır (Guidelines for UN Mediators-Terrorism, www.un.org). Nitekim “Yugoslavya, Ruanda, Güney Amerika, Nürnberg ve Guatemala’da yaşananlar silahlı çatışma olarak görülürken” ve sonucunda uluslararası mahkemeler kurulurken, uluslararası mekanizma terörist faaliyetler hakkında işletilmemiştir/ işletilmemektedir.¹⁹

Bu bağlamda, İngiltere ile İrlanda Kurtuluş Örgütü (IRA) arasında yürütülen görüşmelerde ve aynı şekilde İspanya ile Bask Vatanı ve Özgürlüğü (ETA) örgütü arasında devam eden müzakerelerde de görüldüğü gibi, uluslararası aktörlerin taraflar arasında temas için zemin hazırlamaktan başka görünür bir misyonu olmamıştır. Gerek İngiltere, gerekse İspanya, uluslararası barışçıl çözüm yöntemleri arasında sayılan arabuluculuk yöntemine benzeyen bir yöntemi tercih etmişler ve bir yönüyle akil insan olarak görülen resmi sıfatı bulunmayan kişileri terör örgütünün temsilcileri ile devlet yetkilileri arasında karşılıklı temasın kurulabilmesi için kullanmışlardır. Bu yaklaşımda, ülkelerin kendi iç aktörleri ön planda olmuş, çözüm sürecine uluslararası hukukun katkısı insan hakları hukukuyla sınırlı kalmıştır.²⁰

¹⁸ F. Erdoğan, *Uluslararası Hukuk ve Hakemlik* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004), 8.

¹⁹ Ö.D. Gümüş, “Çatışma ve Çatışma Yönetiminin Sosyal Psikolojik Temelleri”, *Barışı Konuşmak* içinde (der.) Nezir Akyeşilmen (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2012) 77. Ayrıca Birleşmiş Milletler tarafından iç çatışma olarak görülen bölgelerde, örnek ülke uygulamalarının da anlatıldığı çözüm arayışları hakkında detaylı bilgi için Bkz. A. Sandıklı ve B. Emekliler, *Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, (Ankara: Bilgesam Yayınları, 2012).

²⁰ K. Metkin ve M. Çemrek, “Kuzey İrlanda: Bitmeyen Bir Barış Hikayesi”, *Barışı Konuşmak*, içinde (der.) Nezir Akyeşilmen (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2013), 288.; B. Erdoğan, “Bask: Egemenlik Paylaşımı ya da Bağımsızlık”, *Barışı Konuşmak* içinde (der.) Nezir Akyeşilmen (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2013), 315.

İrlanda barış sürecinin hazırlık aşamasının, bir bakıma akil adam rolü üstlenen arabulucuların hazırladığı bir süreç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira, İrlanda ile İngiltere arasındaki görüşmelerde görünen ilk somut adım, akil insanlar olarak tanımlanabilecek kişilerin Bill Clinton'ın girişimiyle bir araya getirilmesidir. Bu kişiler, daha sonraları İngiltere ve IRA tarafından arabulucu olarak kabul edilmiş olsalar da görüşmelerin ilk aşamasında herhangi bir sıfat veya resmi bir sorumluluk üstlenmemişlerdir. Bu bağlamda, uluslararası aktörlerin resmi olarak ortaya çıkışı 1998 yılında imzalanan Hayırlı Cuma Anlaşması (Belfast Anlaşması veya Good Friday Agreement) ile olmuştur. ABD eski senatörlerinden George Mitchell, Belfast Anlaşmasıyla sonuçlanan görüşmelerin başkanlığını yürütmüştür. Finlandiya eski Başbakanı Harri Holkeri IRA'nın silahsızlandırılması komisyonunda görev almıştır. Martti Ahtisaari ve ANC üyesi Cyril Ramaphosa ise IRA'nın silahsızlandırılması sürecinde bağımsız silah denetçileri olmuşlardır.²¹

İspanya'da ETA'nın talebi üzerine 1995 yılında Nobel Barış Ödülü sahibi Arjantinli Adolfo Perez Esquivel, İspanyol hükümeti ile örgüt arasında arabuluculuk yapmış, Carter Vakfı'nda kısa bir süre için bu görevi yürütmüştür.²²

Filipinler ise yukarıda belirtilen örneklerin dışında bir yol izlemiştir. Bu kapsamda, Moro İslami Özgürlük Cephesi ile mücadelede çözüm yöntemi olarak doğrudan üçüncü bir ülkenin arabuluculuğunu kabul etmiştir. Malezya gözlemci sıfatıyla barış görüşmelerinin başından sonuna kadar aktif rol almıştır.²³ Ayrıca, aralarında İngiltere, Japonya, Suudi Arabistan ve Türkiye'nin de bulunduğu uluslararası irtibat grubu da kurulmuştur. Diğer yandan, Sri Lanka ile Tamil Özgürlük Kaplanları arasında süren mücadelede, sorunun tarafları arasında görüşme ve uzlaşma arayışlarından ziyade güvenlik politikaları ve iç güvenlik operasyonlarının ön planda tutulduğu gözlenmektedir.²⁴

Güney Afrika örneğinde ise Apartheid döneminden demokrasiye geçişte yaşanan çatışmalarda ise yukarıda belirtilen üç farklı yaklaşımı da içerisinde barındıran bir durum söz konusudur. Zira Güney Afrika Cumhuriyeti, 1912 yılında faaliyetine başlayan Afrika Ulusal Kongresi'ni (African National Congress, ANC), 1960'lardan başlayarak, taraflar arasında anlaşmaya varılan ve geçici anayasanın ilan edildiği 1993 yılına kadar terörist örgüt olarak tanımlamıştır.²⁵

²¹ J. Chastelain, "The Northern Ireland Peace Process and The Impact of Decommissioning", *Working Papers in British-Irish Studies* (Dublin:University College Dublin, 2001), No.8, 4-5; "IRA will keep arms promise", bbc.co.uk.

²² "La Opinion, Adolfo Pérez Esquivel, 'Negotiating with ETA is an unresolved'", <http://www.laopinioncoruna.es/contraportada/2009/07/15/adolfo-perez-esquivel-negociacion-eta-asignatura-pendiente/304069.html>, (Erişim:10.12.2013).

²³ I. Mastura, "Geopolitical Games and Malaysian Mediation in the Philippines", *Jindal Journal of International Affairs*, Vol.1, No.1. (2011)

²⁴ S. A. Hashim, "Aslanlar ve Kaplanlar Cennete: Sri Lanka'da Terörizm, Ayaklanma ve Devletin Yanıtı", *Defence Against Terrorism Review*, Vol.3 No.1 (2010), 23.

²⁵ G. Evans, "South Africa in Remission: The Foreign Policy of an Altered State", *The Journal Of Modern African Studies*, Vol. 34, No.2, (1996), 249.

Ancak, başta Birleşmiş Milletler'in 1962 yılında Güney Afrika'nın uluslararası güvenlik ve barışı tehdit ettiği yönündeki önergeyi kabulü olmak üzere, uluslararası kuruluşların ülke içerisinde yaşanan çatışmaları silahlı çatışma, ayrımcılık ve insan hakları ihlali olarak görmeye başlamasıyla birlikte, Apartheid rejiminin ANC'ye yönelik müdahaleleri iç güvenlik operasyonları olarak değerlendirme gücü zayıflamıştır. Apartheid rejiminin zayıflamasıyla birlikte, sivil toplum çözüm sürecinde aktif rol almaya başlamış, özellikle Güney Afrika Sendikalar Birliği ve Güney Afrika Kiliseler Konseyi rejim karşıtı kamuoyu oluşturma çalışmalarında ön plana çıkmıştır. Bu gelişmeleri, yine sivil toplum örgütlerini bünyesinde barındıran ve içerisinde toplum tarafından akıl insanlar olarak adlandırılan Felemenkliler ile ANC üyelerini de barındıran yapıların Güney Afrika dışında üçüncü ülkelerin ev sahipliğinde yaptığı görüşmeler izlemiştir. Sonrasında, dış kamuyunda artan baskılar ve uluslararası örgütlerin çağrıları sonuç vermiş, Apartheid rejimi Demokratik Güney Afrika Konvansiyonu adıyla bir dizi müzakere sürecini başlatmıştır. 1991-1993 yılları arasında süren bu görüşmelerde ANC ve iktidar partisi konumundaki Ulusal Parti (NP) belirleyici olmuş ve müzakereler haklar bildirgesinin açıklanmasıyla neticelenmiştir.²⁶

Güney Afrika'da akillerin barış sürecine olumlu katkısı, daha sonraları Afrika Birliği'ne de ilham kaynağı olmuş ve Aralık 2007'de birlik bünyesinde The Panel of the Wise (Akıllı Heyeti, PoW) ismiyle bir oluşuma gidilmiştir.²⁷ Bu yapı halen varlığını devam ettirmekte olup, en son Somali'de çatışan taraflar arasında iletişim sürecini geliştirmek için çaba sarf etmektedir. Bu heyette yer alan Ahmed Ben Bella (Cezayir eski başkanı), Mary Chinery-Hesse (Gana), Salim Ahmed Salim (Tanzanya, Afrika Birliği'nin eski genel sekreteri), Marie Madeleine Kalala (Demokratik Kongo Cumhuriyeti), Kenneth Kaunda (Zambia Başkanı), Elizabeth K. Pogonon (Benin Anayasa Mahkemesi Başkanı), Miguel Trovoado (Sao Tome ve Principe eski başkanı) ve Brigalia Bam (Güney Afrika Bağımsız Seçim Komisyonu Başkanı) halihazırda görevine devam etmektedir.²⁸

3. TÜRKİYE'DE AKIL İNSANLAR HEYETİ'NİN OLUŞUMU VE ETKİNLİĞİ

3.1. Akıl İnsanlar Heyeti'nin Oluşum Süreci

Türkiye'de 1970'li yıllardan itibaren aşırı sol, 1980'li yıllardan sonra ise dini istismar eden ve ayrılıkçı terör örgütlerinin faaliyetleri olmuştur. Bu örgütlerin faaliyetlerine karşı "güvenlik odaklı" stratejiler geliştirerek mücadele edilmiştir. Geliştirilen bu stratejiler kapsamında, terörle mücadele faaliyetleri iç güvenlik operasyonları şeklinde gerçekleştirilmiştir.²⁹ Ancak Türkiye'nin bu yaklaşımı,

²⁶ M. C. Özşahin, "Güney Afrika: Apartheid'den Demokrasiye, Çatışma Dönüşümünde Bir Başarı Hikayesi", *Barışı Konuşmak* içinde (der.) Nezir Akyeşilmen (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2013), 390.

²⁷ E. Güven, "Akıllı Akıldan Üstündür!", *Hürriyet Gazetesi*, 7 Nisan 2013.

²⁸ Africa Union, "Strengthening the Role of the African Union in Preventing, Managing, and Resolving Conflict", <http://www.peaceau.org/uploads/au-electionviolence-epub.pdf>, 2010 (Erişim:18.12.2013).

²⁹ N. Alkan, *Gençlik ve Radikalizm: Terör Örgütlerinde Kimlik İnşa Süreçleri* (İstanbul: KaraKutu Yayınları, 2013).

uluslararası toplum tarafından büyük eleştirilere konu olmuştur. Özellikle, iç güvenlik operasyonlarında askeri unsurların, askeri silah ve teknolojisinin kullanılması BM nezdinde olmasa da birçok kuruluş tarafından Türkiye'nin iç çatışmanın yaşandığı bir ülke olarak lanse edilmesine neden olmuştur.³⁰

Yaklaşık 30 yıl sürdürülen bu yaklaşım, anayasada ve diğer yasalarda yapılan değişiklikler ve hükümetin uyguladığı yeni politikalar neticesinde yerini "çok boyutlu terörle mücadele stratejileri"ne bırakmıştır. Bu stratejik değişiklikte, Anayasa'nın 90. Maddesi ile yapılan uluslararası mevzuatın iç hukuk açısından bağlayıcı hale getirildiği bir dizi düzenlemeler ile Avrupa Birliği (AB) Uyum Yasalarının hayata geçirilmesi büyük rol oynamıştır.³¹ Terörle mücadelede yeni paradigma olarak belirtilen bu çok boyutlu yaklaşımla Türkiye, 2009 yılında "*Milli Birlik ve Kardeşlik Projesini*" yaşama geçirmiştir. Bu yaklaşımla parametreleri belirlenen terörle mücadele konsepti, zaman zaman kesintiye uğramış olmakla birlikte, 2013 yılının başından itibaren "Çözüm Süreci" adıyla sürdürülmektedir.³²

Bu dönemde, Türkiye, ABD, AB başta olmak üzere, birçok devletin ve uluslararası örgütün terör örgütü olarak kabul ettiği PKK ile şiddetin sonlandırılması, terörist faaliyetlerde bulunan örgüt mensuplarının silah bırakması ve topluma kazandırılması amacıyla dolaylı olarak görüşmelere başlanmıştır. Görüşmeler, terör örgütü lideri olan ve halen tutuklu bulunan Abdullah Öcalan, Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)³³ milletvekillerinin yanı sıra örgütün silahlı kanadında yer alan şahıslarla devletin istihbarat birimi olan Milli İstihbarat Teşkilatı temsilcileri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.³⁴

Türkiye'nin Kürt sorununun çözümü ve terörün sonlandırılması amacıyla başlattığı Çözüm Sürecinin, "*kamuoyuna anlatılması, kamuoyunun süreçten beklentilerinin öğrenilmesi ve toplum içinde karşılıklı empati duygusunun geliştirilebilmesi*" için hükümet tarafından AİH adıyla bir dizi faaliyet, 4 Nisan 2013 tarihinde hayata geçirilmiştir.³⁵

AİH, içerisinde akademisyenlerin, yazarların, sanatçıların, kanaat önderlerinin ve STK temsilcilerinin olduğu 62 kişiden oluşan³⁶ ve üyelerinin tamamı hükümet ta-

³⁰ M.A. Kışlalı, *Güneydoğu Düşük Yoğunluklu Çatışma* (Ankara: Ümit Yayınları, 2000), s.4.

³¹ Anayasa'nın 90. Maddesinde değişikliklerle birlikte, uluslararası mevzuatın iç hukuk normları karşısındaki üstünlüğünün kabul edilmiş olması, Terörle Mücadele Kanunu gibi özel düzenlemelerde yapılan değişikliklerin ve değişiklik önerilerinin de en önemli gerekçeleri arasındadır. Bu konuda örnek kanun teklifleri için, (Bkz. <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0100.pdf>, E.T.:01.01.2014).

³² H.İ. Bahar, *Çözüm Süreci* (Ankara: Ankara Strateji Enstitüsü Yayınları, 2013). Rapor No.:2013-2, s.99.

³³ BDP milletvekillerinin 2014 yılında kurulan Halkların Demokrasi Partisi (HDP) isimli siyasi partiye katılması nedeniyle, görüşmelere katılan heyet HDP'lilerden oluşmaya başlamış, Aralık 2014 tarihi itibarıyla, parti dışından Hatip Dicle'de heyete dahil edilmiştir.

³⁴ Bahar, *a.g.e.*, s.101. Ayrıca Öcalan'ın cezaevinde gerçekleştirdiği görüşmeler ve avukatları aracılığıyla kamuoyuna aktardığı görüşleri Çözüm Süreci'nin aktörlerine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Bu konuda detaylı bilgi için Bkz. C. Kapmaz, *Öcalan'ın İmralı Günleri* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2011).

³⁵ C. Vine, *Neden Sivil Toplum ve Çatışma Çözümü?, Yuvarlak Masa Toplantısı* (Birleşik Krallık: Demokratik Gelişim Enstitüsü Yayınları, 2013), 13.

³⁶ AİH faaliyetlerine başladıktan sonra, Murat Belge heyet üyeliğinden ayrılmış, heyetin üye sayısı 61'e

rafından belirlenen bir oluşumdur. Hükümet, üyelerin tespitinde ve çalışma sürecinde belirleyici olmuşsa da çalışma yönteminde ve faaliyet konularının seçiminde heyet üyelerinin kendi tercihi ön planda olmuştur. “Heyette 12 üye kadın yer almış, böylece heyetin yaklaşık %20’si kadınlardan oluşmuştur”.³⁷ AİH, 7 Coğrafi bölgeyi temsilen, 7 ayrı Bölge Komisyonuna bölünmüş, her komisyon kendi içinden bir başkan seçerek faaliyetlerini coğrafi bölgelere göre yürütmüştür.³⁸

AİH, bir öneri olarak ilk kez Öcalan tarafından 2006 yılında yaptığı avukat görüşmeleri aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur.³⁹ Açıklamanın yapıldığı ilk günlerde, kamuoyunda bu tür uygulamanın Güney Afrika’da N. Mandela’nın hareket tarzıyla örtüştüğü üzerinde durulmuş ve konuyla ilgili hükümet kanadından olumlu bir açıklama gelmemiştir. Benzeri öneriler 2009 yılı itibarıyla PKK terör örgütünün legal ve illegal bileşenleri aracılığıyla dile getirilmeye başlanmıştır.⁴⁰ Ancak bu talepler, benzeri yine Güney Afrika’da görülen “Hakikatleri Araştırma Komisyonu” şeklinde hareket edecek bir AİH’i öngörmektedir.⁴¹

Örgüt bileşenlerinin AİH oluşturulması yönündeki bu talepleri, ağırlıklı olarak örgütün fikirlerinin kamuoyunda tartışılabileceği bir zeminin oluşturulması, örgüte muhalif kamuoyunun örgütün taleplerine aşına hale gelmesinin sağlanması ve örgütün, hükümet üzerinde sivil toplum aracılığıyla baskı kurulması girişimi olarak yorumlanmıştır (www.mchaberajansi.com).

Hükümet ise AİH oluşumu yönündeki talepleri, gerek heyet üyelerinin seçiminde, gerekse zamanlama ve faaliyet alanlarının belirlenmesinde inisiyatif kullanarak, yönetilebilir bir ara çözüm yöntemi haline getirmiştir. Bu bağlamda, AİH’ne, çö-

düşmüştür.

³⁷ M. Kızılkaya, *Barışa Katlanmak: Bir Akilin 83 Günü* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2014), 18.

³⁸ Bölgelere göre AİH üyelerinin isimleri Bkz. Kızılkaya, *a.g.e.*, 18-19): **Akdeniz Bölgesi:** Rifat Hisarcıkıoğlu, Lale Mansur, Tarık Çelenk, Kadir Inanır, Nihal Bengisu Karaca, Şükrü Karatepe, Muhsin Kızılkaya, Öztürk Türkoğan, Hüseyin Yayman. **Doğu Anadolu Bölgesi:** Can Paker, Sibel Eraslan, Mahmut Arslan, Abdurrahman Dilipak, İzzettin Doğan, Abdurrahman Kurt, Zübeyde Teker, Mehmet Uçum. **Ege Bölgesi:** Tarhan Erdem, Avni Özgürel, Arzuhan Doğan Yalçındağ, Hasan Karakaya, Hilal Kaplan, Fuat Keyman, Fehmi Kuru, Baskın Oran. **Güneydoğu Anadolu Bölgesi:** Yılmaz Ensaroğlu, Kezban Hatemi, Mehmet Emin Ekmen, Murat Belge, Fazıl Hüsnü Erdem, Yılmaz Erdoğan, Etyen Mahçupyan, Lami Özgen, Ahmet Faruk Ünsal. **İç Anadolu Bölgesi:** Ahmet Taşgetiren, Beril Dedeoğlu, Cemal Uşşak, Vahap Coşkun, Doğu Ergil, Erol Göka, Mustafa Kumlu, Fadime Özkan, Celalettin Can. **Marmara Bölgesi:** Deniz Ülke Arıboğan, Mithat Sancar, Levent Korkut, Mustafa Armağan, Ali Bayramoğlu, Ahmet Gündoğdu, Hayrettin Karaman, Hülya Koçyiğit, Yücel Sayman. **Karadeniz Bölgesi:** Yusuf Şevki Hakyemez, Vedat Bilgin, Fatma Benli, Şemsi Bayraktar, Kürşat Bumin, Oral Çalışlar, Orhan Gencebay, Yıldırım Oğur, Bendevi Palandöken.

³⁹ C. Kapmaz, *a.g.e.*

⁴⁰ H. Cemal, *Milliyet Gazetesi*, 05.05.2009, <http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1090963&AuthorID=63&Date=05.05.2009>. (Erişim:11.12.2013). Hasan Cemal’in, Murat Karayılan’la yaptığı 5.5.2009 tarihinde Milliyet Gazetesi’nde yayınlanan mülakatında, Karayılan’ın “İlk adımda silahlar susacak... Sonra diyalog başlayacak... Diyalog yeri İmralı’dır... Kabul edilmiyorsa, diyalog yeri biziz... Bizi de kabul etmiyorsa, siyasal olarak seçilmiş iradedir, (burada DTP’nin adını zikretmiyor, ama ben belirtince başıyla onaylıyor / HC)... Bu da olmuyorsa, o zaman ortak bir komisyon kurulur bir yerde, *akıl adamlar* bir araya gelir... Böyle bir mekanizma muhatap alınır diyalog için devlet tarafından...” dediğini belirtmektedir.

⁴¹ E. Güven, *a.g.m.*

züm sürecinin yönetimi açısından kritik öneme sahip olan sosyal gruplar arasında meydana gelen kutuplaşmaların azaltılması, bu grupların taleplerinin karar alıcı mekanizmalara iletilmesi amacıyla fikir üreten ve tartışan aydın ve temsilciler rolünü vermiştir.⁴²

3.2. Akil İnsanlar Heyeti Faaliyetleri

AİH çalışmalarına başlamadan önce, Başbakan Tayyip Erdoğan, “ (...) Bu heyet, hükümetin bir heyeti olmayacak, hükümet hiçbir şey dikte ettirmeyecek. Kendi programını kendisi yapacak, arada bir grup başkanlarıyla bir araya gelecek.” sözleriyle heyetin nasıl çalışacağına dair bir yol haritası çizmiştir.⁴³

Bu bağlamda, Akil İnsanlar Heyeti Bölge Komisyonları tarafından 04 Nisan 2013 tarihinden itibaren iki aylık süre zarfında 80 il ziyareti gerçekleştirilmiştir. AİH faaliyetlerinin sekretaryasını ise Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (KDGM) yürütmüştür. Konuyla ilgili Oran, “Ulaşım, otel, resmi toplantı/yemek harcamaları KDGM tarafından karşılandı. (...) Otellerin seçimi, müsteşarlığı temsilen il valiliklerine bağlı sosyal etüd ve proje müdürlükleri ile heyetlerin raporları arasında belirlendi”⁴⁴ demektedir. Heyetin çalışma prensipleriyle ilgili olarak Kızılkaya da “Akil adamlar maaş alamazlar, çünkü devlet memuru değiller. Ancak güvenliği ve lojistiği devlet sağlıyor. Biletleri onlar alıyor. KDGM alıyor, gelirken tekrar alıp, eve bırakıyorlar. Konaklama giderlerini karşılıyorlar.”⁴⁵ ifadelerini kullanmaktadır.

Heyetler il ve ilçe programları kapsamında gerçekleştirdikleri etkinliklerde, terör ve şiddet olaylarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen kesimlerle, sanayicilerle, işadamlarıyla, siyasetçilerle, yerel yönetim temsilcileriyle, STK temsilcileriyle, kanaat önderleriyle, şehit yakınlarıyla, gazilerle, terör mağdurlarıyla, öğrenci, kadın, işçi ve memur örgütleriyle doğrudan görüşmeler yaparak,⁴⁶ değişik sosyal grupların ve ziyaret yapılan yerlerde ikamet eden halkın çözüm sürecine ilişkin görüş ve önerilerini yerinde dinleme imkanı bulmuştur.⁴⁷

Nitekim konuyla ilgili Akdeniz Bölgesi AİH Başkanı sıfatıyla heyet çalışmaları içerisinde yer alan Rıfat Hisarcıklıoğlu, “Bizim görevimiz nabız tutmak. Nabza göre şerbet vermek değil.”⁴⁸ demektedir. Benzer ifadeleri heyet üyesi Muhsin Kızılkaya şöyle dile getirmektedir: “Biz birilerine akıl vermek yerine, onların aklından geçenleri öğrenmeye gideceğiz. Devlet tarih boyunca çok önemli bir konuda

⁴² “Başbakan Akil İnsanlar Toplantısında Konuştu”, www.basbakanlik.gov.tr; C. Çandar, “Derin PKK- PKK-Akil İnsanlar Konuları...”, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/22954465.asp>, (Erişim: 17.12.2013).

⁴³ M. Kızılkaya, *a.g.e.*, 23.

⁴⁴ B. Oran, *a.g.e.*, 42.

⁴⁵ M. Kızılkaya, *a.g.e.*, 64.

⁴⁶ M. Kızılkaya, *a.g.e.*; B. Oran, *a.g.e.*

⁴⁷ E.F. Keyman, “Çözüm Süreci, Müzakere, Güven ve Demokrasi”, **Çatışma Çözümleri ve Barış**, (der.) M. Aktaş (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014).

⁴⁸ Kızılkaya, *a.g.e.*, 38.

ilk defa vatandaşının görüşüne başvuruyor. Onun ne düşündüğünü öğrenmek istiyor. Biz onları can kulağıyla dinlersek eğer, sanırım onlara anlatacaklarımızdan çok daha etkili sonuçlar alırız”.⁴⁹

Her ne kadar, bazı heyet üyeleri kendi misyonlarını halkı dinlemek olarak belirtse de Heyetin Ege Bölgesi üyesi Baskın Oran, “(...) Ne yapacağımız tamamen belirsiz. Olay çok acele düşünülüp düzenlenmiş. Zaten aksayan birçok yönü olacak. Üstelik, sivil toplum girişimi değil de bir AKP girişimi olarak algılanacak. Ama, isteyen istediğini desin. Otuz yıldan beri, aslında Cumhuriyet’in başından beri süren bu acı kardeş kavgasını bitirmek açısından bu Süreç çok önemli ve hayırlı bir adım.”⁵⁰ demek suretiyle, Heyetin bir takım fikirleri dikte etmekten çok, halka temas eden yönünün olduğunu ifade etmektedir.

Bölge komisyonlarından bazıları, kendi komisyonlarının faaliyetlerini liste halinde medya aracılığıyla paylaşmıştır. Bu kapsamda, AİH Doğu Anadolu Komisyonunun Radikal Gazetesinde yayımlanan raporunda 2010 kişinin söz alarak komisyona görüş bildirdiği, 159 kurumun önceden hazırlık yaparak görüşlerini yazılı olarak sunduğu, 860 kişinin ise toplantılar esnasında yazılı görüş bildirdiği belirtilmektedir. Komisyonun faaliyetlerine ilişkin kamuoyu ile paylaştığı diğer bilgiler ise tabloya dönüştürülerek aşağıda sunulmuştur.⁵¹

AİH içerisinde yer alan üyelerin birçoğu aynı zamanda değişik medya organlarında köşe yazarlığı da yaptığından, heyetin faaliyetleri sürekli olarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. Örneğin, Nihal Bengisu Karaca “Burdur Soruyor: Kan Durun Da Bedeli Ne Olacak? (Haber Türk, 17.04.2013), Hüseyin Yayman “Çözümü Destekliyoruz Ama Bölünmeyelim...” (Hürriyet, 15.04.2013), Kürşat Bumin “Oradaydın Ama Orası Anlatıldığı Gibi Değildi!” (Yeni Şafak, 18.04.2013) şeklinde kaleme aldıkları birçok yazıda heyetin faaliyetleri hakkında detaylı bilgi vermiştir. İnterpress ve Medya Takip Ajansı isimli şirketlerin veri tabanında yapılan incelemede ise Nisan-Mayıs 2013 döneminde, AİH üyeleri tarafından konusu sadece AİH olan 85 köşe yazısının kaleme alındığı tespit edilmiştir.

3.4. Akil İnsanlar Heyeti’nin Çözüm Sürecine Katkısı

AİH içerisinde yer alan bölge komisyonları, yukarıda özetlenen faaliyetleriyle *siyasi karar alıcılarla toplumun tüm kesimleri arasında bir köprü rolü oynamıştır*. Bu çerçevede, PKK’nın silahsızlandırılarak terörün sonlandırılabilmesi için toplumun görüşlerinin ve taleplerinin karar alıcı mekanizmalara iletilmesinde bir ara kademe olmuşlardır. Nitekim her bölge komisyonu hem Çözüm Sürecinin önemini/gerekliliğini topluma anlatmış, hem de temas ettikleri toplum kesimlerinin görüşleri çerçevesinde hazırladıkları raporları hükümete iletmek üzere Haziran 2013’te KDGM’ye sunmuştur.

⁴⁹ M. Kızılkaya, *a.g.e.*,25.

⁵⁰ B. Oran, *a.g.e.*, 57.

⁵¹ “Akılların Erdoğan’a Sunduğu Rapor”, www.radikal.com.tr. 26.06.2013

26 Haziran 2013 tarihinde İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından yapılan ikinci toplantıda raporların sunumu neticesinde heyetin ilk dönem çalışmaları sona ermiştir. Bu konuda Kızılkaya, “Bizler, çözüm sürecini destekleyenler tarafından ‘kahraman’, desteklemeyenler tarafından ‘hain’

Tablo:1 Sayılarla Doğu Anadolu Bölgesi Komisyonunun Faaliyetleri

Faaliyetler	Yer	Kişi
STK Buluşmaları	15	7.200
Üniversite Buluşmaları	13	4.100
Esnaf Ziyaretleri	9	370
Aile Ziyaretleri	12	55
Çay Ocağı Sohbetleri	7	540
Köy- Mahalle Ziyaretleri	5	750
Vakıf, Dernek, Yurt, Medrese Ziyaretleri	4	40
Kanaat Önderleri Ziyaretleri	16	16
Cemevi Ziyaretleri	4	600
Cuma Namazı Sonrası Sohbet	5	400
Yerel Televizyon ve Radyo Programları	5	
Ulusal Televizyon Programları	10	
Heyetin Topluca Katıldığı 1 Mayıs Kutlaması (Tunceli)	1	1.500
Ziyaretgah	1	
Basın toplantıları	2	
Boşaltılan Köy Ziyaretleri	3	
Toplu Mezar Ziyareti	2	
Karşılamlar	5	950
Taziye Ziyaretleri	2	200
Yemekli Toplantı	1	200
İstanbul'da Hemşehri Dernekleri Toplantısı	1	50
Gaziantep Yeni Anayasa Toplantısı	2	300
Heyet Üyelerinin Bireysel Olarak Katıldığı Etkinlikler ve Toplantılar		
Mahmut Arslan(Karabük 1 Mayıs Mitingi, Sendika Başkanlar Kurulu Toplantısı, Bölgedeki Sendikaların Toplantısı)	12	6025
Abdurrahman Dilipak	10	2000
Sibel Erarslan (Malatya, Urfa, Van, Bingöl Toplantıları)	4	730
Abdurrahman Kurt	5	500

ilan edilmiş bir heyettik; işimiz bitti, hepimiz evlerimize gittik.”⁵² ifadelerini kullanmaktadır. Bölge komisyonlarınca hazırlan ve hükümete sunulan raporlar, resmi olarak kamuoyuna açıklanmamıştır. Ancak, AİH üyeleri bireysel olarak veya komisyon olarak kendi raporlarını kamuoyu ile paylaşmışlardır. Bu raporlarda yer alan hususlardan bir kısmının, hükümetin 30 Eylül 2013 tarihinde kamu-

⁵² M. Kızılkaya, *a.g.e.*, 210.

yuna açıkladığı “Demokratikleşme Paketi” ile örtüştüğü görülmektedir. Raporda ve Demokratikleşme Paketi’nde yer alan ortak düzenleme ve öneriler şöyle ifade edilebilir :

- “Yüzde 10’luk barajın değiştirilmesine ilişkin alternatif önerilerin gündeme getirilmesi,
- Siyasi partilerin devlet yardımı alabilmesi için gerekli olan oy oranının yüzde 7’den yüzde 3’e düşürülmesi,
- Siyasi partilere üyelikte siyasi suçlardan kaynaklı engellerin kaldırılması,
- Seçimlerde farklı dil ve lehçelerde propaganda imkânının sağlanması,
- Siyasi partilere eşbaşkanlık sisteminin kabulüne imkan sağlayacak yasal düzenlemelerin başlatılması,
- Farklı dil ve lehçelerde siyasi propaganda imkanının sağlanması,
- Nefret suçlarına ilişkin TCK’da ceza artırımına gidilmesi,
- Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu oluşturulması, ayrımcılık suçunun kapsamının genişletilmesi ve caydırıcılığının artırılması,
- Yaşam tarzına saygının TCK ile güvence altına alınması ve TCK’da kişilerin bireysel ibadetlerinin ve inanç gereklerinin engellenmesine yaptırım getirilmesi,
- Harf Kanunu’na uymayanlar için TCK’daki cezai müeyyidenin kaldırılması,
- Kişisel verilerin korunmasına yasal güvence getirilmesi,
- Toplantı yer ve güzergâhlarının sadece mülki amirce belirlenmesinden vazgeçilmesi, siyasi partilerin, meslek örgütlerinin ve sendikaların da görüşünün alınması,
- Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin gün içinde başlama ve bitişine dair yasal sürenin uzatılması, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde hükümet komiseri uygulamasının kaldırılması ve Toplantı Düzenleme Kurulu’nun güçlendirilerek, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde dağılma kararı alma yetkisinin bu kurula verilmesi,
- Özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitimin önünün açılması, köy isimlerinin değiştirilmesinin önündeki yasal engelin kaldırılması, il ve ilçe isimlerinin değişikliği yönündeki taleplerin dikkate alınması,
- Öğrenci andı uygulamasının kaldırılması” (www.aksam.com.tr).

Demokratikleşme Paketi'nde yer alan hususlardan birçoğu, yalnızca AİH raporlarında belirtilen önerilerle sınırlı değildir. Aynı zamanda "AK Parti Seçim Beyanamesi" ve "AK Parti 2023 Vizyon Belgesi" gibi hükümet tarafından kamuoyu ile daha önceden paylaşılan hususların da Demokratikleşme Paketinde yer aldığı ve bunların birçoğunun AİH raporlarıyla da örtüştüğü görülmektedir. Bu nedenle, AİH raporlarının hükümet tarafından zaten hazırlığı yapılan düzenlemeler hakkında tüm toplum kesimlerinin görüş, öneri ve taleplerini alma noktasında önemli bir misyon üstlenmiştir.

AİH'nin, Çözüm Sürecine katkısı hazırladıkları raporların yanı sıra birçok alanda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda AİH, muhalif kesimlerin Çözüm Sürecini, kamuoyuna "örgütle pazarlık yapılıyor" şeklinde anlattığı bir dönemde, tartışmaların daha sağlıklı bir zeminde yürütülmesine yardımcı olmuştur. Bunu devlet söylemi ile aşırı uçlardaki muhalif kesimlerin söylemleri arasında bir denge oluşturarak ve kamuoyunu Çözüm Sürecine hazırlayarak gerçekleştirmiştir.

Diğer yandan, AİH'nin çalışmaları ağırlıklı olarak Türk milliyetçisi ve ulusalcı gruplar tarafından protesto edilmiştir.⁵³ AİH, çalışmalarının ilk başladığı dönemde, bu protestocu grupların söylem ve eleştirilerinin hangi alanlarda yoğunlaştığı hakkında fikir sahibi olmuş ve bu protestocu kitleyi de tartışma zeminine çekecek bir söylem ve program geliştirmeyi başarmıştır. Daha sonra şehit ailelerini, Türk milliyetçisi ve ulusalcı grupların kanaat önderlerini ve STK temsilcilerini ziyaret ederek etkinliklere davet etmiştir. Böylece söz konusu grupların tepkileri daha makul bir alana çekilerek protestoların kitleselleşmesi önlenmiştir. Bu yaklaşım, çözüm sürecini yürüten aktörler açısından da toplumsal hassasiyet alanlarının ve protestocu sosyal ve siyasi grupların görülmesi açısından önemli bir veri ve hareket tarzı sunmuştur.

AİH faaliyetlerine yönelik tepkiler, hükümetin Çözüm Sürecini hem zamana yayabilmek için hem de örgütün taleplerini makulleştirmesi ve karşı kamuoyunu rencide etmeden sunması için bir dayanak olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde AİH faaliyetleri, terör ve şiddetin çözümünün birden bire olamayacağı, silahlar susturulsa bile toplumsal travmaların ve husumetlerin oluşturduğu yaraların iyileşmesi için sağlıklı bir tartışma zeminine ve zamana ihtiyaç olduğu fikrinin kamuoyunca kabul edilmesine katkı sağlamıştır.

AİH çalışmaları, Çözüm Sürecine olumlu katkıları nedeniyle birçok toplumsal kesim tarafından desteklenmiş olsa da bazı kesimler tarafından da eleştirilmiştir. Nitekim AİH, çözüm sürecinde kendilerine hükümet tarafından açılan kulvarda yürüttükleri çalışmaların sonuçlarının Demokratikleşme Paketine yansımaları açısından başarılı gözükseler de PKK'ya yakın kamuoyu tarafından başarısızlıkla

⁵³ Baskın Oran protestocu grupları şöyle tanımlamaktadır: "Akillere protestolar genel olarak küçük ve disiplinli bir parti olan ve bu konuda engin bir tecrübeye sahip bulunan İşçi Partisi'nin yandaşları tarafından (onun zayıf olduğu İç Anadolu gibi yerlerde de MHP'liler tarafından) merkezden planlandığı için birçok bölgede standart model halinde yaşandı" (2014:22). Muhsin Kızılkaya ise protestocuları daha geniş bir çerçevede tanımlamakta ve şöyle ifade etmektedir: "Dikkat ettim, bize bu kadar öfke duyanlar sadece tek bir görüşün mensupları değil. Yani bizi bir kaşık suda boğmaya hazır olanlar sadece MHP'liler değil. MHP'li, CHP'li, İP'li, bir kısım Alevi, Kemalist solcu AK Partili olmayan mütedeyyin, sanik hepsi aynı cephenin üyesi... Sanki sözleşmişesine aynı sloganı atmaya hazır" (2014:82).

itham edilmiştir. Bu konuda, en büyük eleştiriler hükümetin heyetin raporlarını dikkate almadığı ve Demokratikleşme Paketinde kamuoyunda tepki toplanmayacak düzenlemelere yer verdiği şeklindedir.⁵⁴

AİH faaliyet raporlarının resmi olarak kamuoyuna açıklanmaması da heyete yönelik önemli eleştirilerden biri olmuştur. Heyet üyelerinin kendi yazdıkları raporları zaman zaman medya üzerinden kamuoyu ile paylaşmış olmasına rağmen, resmi olarak bir paylaşım yapılmaması resmi raporlarda “*hükümet tarafından uygulanamayacak içerikte, örgüt taleplerini dile getiren önerilerin de olduğu*” şüphesinin dillendirilmesine neden olmuştur. Bu, AİH’e ve çözüm sürecine muhalif kesimler tarafından yapılan eleştirilerde ön planda tutulan bir husus haline gelmiştir. Özellikle, AİH faaliyetlerinin bittiği dönemde, Murat Belge’nin heyetten ayrılması, Celalettin Can ve Lami Özgen gibi heyet üyelerinin heyet raporlarına yaptığı eleştirilerde bu husus, hep ön planda olmuştur.

Özellikle, heyet üyelerinin hükümet tarafından belirlenmiş olması ise heyetin “hükümetin akılları” olarak görülmesine ve eleştirilmesine neden olmuştur.⁵⁵ Her ne kadar farklı siyasi yelpazelerden katılım sağlanmış olsa da heyet üyeleri hükümetin belirlediği kişilerden oluşmaktadır. Bu nedenle, heyetin oluşum şekli hem PKK tarafından hem de muhalif siyasi partiler tarafından büyük oranda eleştirilmekle birlikte, heyetin faaliyetleri BDP tarafından olumlu karşılanmış, BDP’li belediyeler kendi bölgelerinde gerçekleşen heyet çalışmalarının tamamına iştirak etmiştir.⁵⁶

SONUÇ

Terörist faaliyetlerin ve örgütlerin aldığı uluslararası görünüm, insan hakları hukukunu merkeze alan uluslararası işbirliği arayışlarını artırmıştır. Bu çerçevede, sorunların çözümünde yalnızca güvenlik odaklı stratejilerle sonuç alınamayacağı görülerek, barışçıl çözüm yollarına yönelik stratejiler de devreye sokulmuştur.⁵⁷ Türkiye de bu gelişmelere paralel olarak, 2000’li yıllardan sonra güvenlik odaklı terörle mücadele stratejilerini, çok boyutlu yaklaşımlarla zenginleştirmiştir. 2009 yılından itibaren, terörün barışçıl yollarla sonlandırılabilmesi için “*Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi’ni*”, 2013 yılı itibariyle “*Çözüm Süreci’ni*” uygulamaya koymuştur.

Türkiye, Nisan 2013 tarihi itibariyle de Çözüm Süreci’nin bir enstrümanı olarak Akil İnsanlar Heyeti’ni hayata geçirmiştir. Çatışma çözümü kapsamında, AİH uygulamalarının dünya örnekleri incelendiğinde, Türkiye’de hayata geçirilen heyete

⁵⁴ “Demokratikleşme Paketi’nin Demokrasiyle İmtihani”, www.bianet.org; “Akıllar: Kullanıldık”, www.sozcu.com.

⁵⁵ Heyet üyesi Mustafa Armağan söz konusu eleştirilerdeki ortak noktayı “Akil İnsanlar Heyeti açıklanır açıklanmaz tek bir merkezden yönetiliyormuşçasına bir karalama kampanyası başlatıldı: ‘Damat Ferid’in Heyet-i Nâsiha İngiliz işgaline karşı direnmeyin diye halkı teskine gönderilmişlerdi, bunlar da hükümetin Türkiye’yi bölme projesinin adamlarıdır” sözleriyle özetlemektedir. Bkz. Armağan, *a.g.m.*

⁵⁶ “Colemergde Akillere Destek”, www.bestanuce1.com.

⁵⁷ İ. Bal ve S. Özeren, *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* (Ankara: USAK Yayınları, 2010); KDGM, *Ulusal ve Uluslararası Terörle Mücadele Strateji Belgeleri* (Ankara: KDGM Yayınları, 2013), No:5.

tin diğerlerinden birtakım farklılıkları olduğu görülmektedir. Bu farklılıklar şöyle sıralanabilir:

- AİH uygulaması, kendisine en yakın uygulama olan “*arabuluculuk*” tan farklı bir uygulamadır. AİH, terör sorununun tarafı olan kesimlerle doğrudan bir görüşme gerçekleştirmemiştir. AİH, tarafların hitap ettiği toplum kesimleriyle görüşmeler gerçekleştirmiş ve kamuoyunun hükümetin yürüttüğü Çözüm Sürecine hazırlanmasını sağlamıştır. Arabuluculuk mekanizmasını kullanan ülkelerde ise arabulucular, taraflarla doğrudan veya dolaylı görüşmeler gerçekleştirerek, tarafların müzakeresi için uygun ortam hazırlamışlardır.
- AİH’nin üyeleri hükümet tarafından seçilmiş olmakla birlikte çalışma alanlarını ve yöntemlerini kendileri belirlemişlerdir. Bu yönüyle de diğer ülke örneklerinden farklılık gösteren Türkiye’ye özgü bir uygulamadır.
- AİH, diğer arabuluculuk örneklerinden farklı olarak topluma herhangi bir görüşü dikte etmemiş, farklı toplum kesimlerinden dinleyerek taleplerini, eleştirilerini ve beklentilerini hazırladıkları raporlarla hükümete ileten bir köprü işlevi görmüştür.

Son tahlilde, hükümet, AİH raporlarından hareketle açıkladığı Demokratikleşme Paketi vesilesiyle, halkın AİH aracılığıyla ilettiği taleplerini dikkate aldığını göstermiştir. Bu şekilde AİH, terör sorunundan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen kesimlerin seslerini hükümete aktarabildiği bir aracı sivil toplum misyonunu üstlenmiştir.

Çözüm sürecinin başarıya ulaşabilmesi için güvenlik tedbirlerinin yanı sıra, terörün kamuoyunda açtığı büyük yaraların ve travmaların dikkate alınması ve insanları incitmeden karşılıklı tartışılabileceğinin gösterilmesi gerekmektedir. Bu Çözüm Sürecinde, AK Parti ve BDP/HDP arasına sıkışmış siyasi söylemin, kutuplaştırılmadan geniş halk kitlelerine yayılmasıyla mümkün olacaktır. Bu nedenle, Akil İnsanlar Heyeti benzeri sivil toplumların ön planda olduğu oluşumların, sivil toplum örgütlerinin Çözüm Sürecinde daha aktif rol üstlenmesi özendirilebilir ve bu amaçla iletişim platformlarının kurulması teşvik edilebilir.

Fuat Keyman’ın da ifade ettiği gibi, “Türkiye siyasi tarihi için ilk olan bu uygulama sadece Çözüm Süreci bağlamında değil, çatışma çözümü çalışmalarında da ‘örnek’ oluşturma potansiyeli olan bir girişim”⁵⁸ olarak görülebilir. Bu nedenle, AİH çalışmalarının, çatışma çözümü bağlamında akademik olarak daha kapsamlı bir şekilde araştırılması, Türkiye’nin yaşadığı toplumsal sorunların çözümünde sivil toplumun rolünün artırılması açısından yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

⁵⁸ E.F. Keyman, *a.g.m.*, 19.

KAYNAKÇA

Alkan, N. *Gençlik ve Radikalizm: Terör Örgütlerinde Kimlik İnşa Süreçleri*, İstanbul: KaraKutu Yayınları, 2013.

Archick, K. “Cooperation Against Terrorism”, *Congressional Research Service*, CRS Report for Congress, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22030.pdf>, 2013 (Erişim:12.12.2013).

Bahar, H. İ. *Çözüm Süreci*, Ankara: Ankara Strateji Enstitüsü Yayınları, 2013, Rapor No: 2013-2

Bal, İhsan ve Özeren Süleyman, *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele*, Ankara: USAK Yayınları, 2010.

Buzan, B. “Will the ‘global war on terrorism’ be the new Cold War?”, *The Royal Institute of International Affairs*, Vol.82 No.6, (2006):1101-1118

Chadwick, E. *Self-Determination, Terrorism And The International Humanitarian Law of Armed Conflict*, La Haye: Martinus Nijhoff Publishers, 1996.

Chastelain, J. “The Northern Ireland Peace Process and The Impact of Decommissioning”, *Working Papers in British-Irish Studies*, Dublin: University College, 2001,

Cinoğlu, H ve Özeren, S. “ABD’nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?”, *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde (der.) İ. Bal ve S. Özeren, (sf. 347-376) Ankara: USAK Yayınları, 2010.

Crenshaw, M. *Political Explanations, The International Summit on Democracy, Terrorism And Security*, Club De Madrid Publications, 2005.

Demokratik Gelişim Enstitüsü, *Çatışma Çözümünde Sivil Toplumun Arabuluculuğu*, <http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/Civil-Society-Mediation-in-Conflict-Resolution-Turkish-version-1.pdf>, 2012 (Erişim:13.12.2013).

Ekiyor, T. ve Noria, M. *The Peace Building Role of Civil Society in Central Africa, Policy Seminar Report*, University of Cape Town. http://www.ccr.org.za/images/stories/Vol_15-PRCSCA_Report_Final.pdf, 2006, (Erişim:03.12.2013)

Erdoğan, B. “Bask: Egemenlik Paylaşımı ya da Bağımsızlık”, *Barışı Konuşmak* içinde (der.) Nezir Akyeşilmen, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2013.

Erdoğan, F. *Uluslararası Hukuk ve Hakemlik*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004.

Evans, G. “South Africa in Remission: The Foreign Policy of an Altered State”, *The Journal Of Modern African Studies*, Vol. 34, No.2, (1996): 249-269.

Fisher, M. *Civil Society in Conflict Transformation: Ambivalence, Potentials and Challenges*, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, http://www.berghof-handbook.net/documents/publications/fischer_cso_handbook.pdf, 2006 (Erişim: 05.12.2013).

Gümüş, Ö. D. “Çatışma ve Çatışma Yönetiminin Sosyal Psikolojik Temelleri”, *Barışı Konuşmak* içinde (der.) Nezir Akyeşilmen, (sf. 61-86), Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2013.

Hashim, S. A. “Aslanlar ve Kaplanlar Cennette: Sri Lanka’da Terorizm, Ayaklanma ve Devletin Yanıtı”, *Defence Against terrorism Review*, Cilt:3, No:1 (2010):1-24.

Karacasulu, N. “Security and Globalization in the Context of International Terrorism”, *International Law and Politics*, Cilt.2 No.5 (2006):1-17.

Kapmaz, C. Öcalan’ın İmralı Günleri, İstanbul: İthaki Yayınları, 2011.

KDGM. *Ulusal ve Uluslararası Terörle Mücadele Strateji Belgeleri*, Ankara: KDGM Yayınları, 2013, No:5.

Keyman, E. F. “Çözüm Süreci, Müzakere, Güven ve Demokrasi”, *Çatışma Çözümleri ve Barış* içinde (der.) M. Aktaş, (sf. 15-25), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Kışlalı, M. A. *Güneydoğu Düşük Yoğunluklu Çatışma*, Ankara: Ümit Yayınları, 2000.

Kızılkaya, M. *Barışa Katlanmak: Bir Akilin 83 Günü*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

Kronin, A. K. “Behind the Curve: Globalization and International Terrorism”, *International Security*, Vol. 27 No. 3 (2002/03):30-58, http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/88504_cronin.pdf, (Erişim:12.11.2013).

Mastura, I. “Geopolitical Games and Malaysian Mediation in the Philippines”, *Jindal Journal of International Affairs*, Vol.1, No.1. (2011):1-16.

Metkin, K. ve Çemrek, M. “Kuzey İrlanda:Bitmeyen Bir Barış Hikayesi”, *Barışı Konuşmak*, (der.) Nezir Akyeşilmen, (sf.277-294) Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2013.

Oran, B. *Kürt Barışında Batı Cephesi: Ben Ege’de Akilken*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Özşahin, M. C. “Güney Afrika: Apartheid’den Demokrasiye, Çatışma Dönüşümünde Bir Başarı Hikayesi”, *Barışı Konuşmak* içinde (der.) Nezir Akyeşilmen, (sf.373-402) Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2013.

Özcan, M. ve Yardımcı, S. “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele”, *Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*, içinde (der.) İhsan Bal, (sf.197-255) Ankara: Usak Yayınları, 2006.

Rona, G. “Interesting Times for International Humanitarian Law: Challenges from the War on Terror”, *The Fletcher Forum of World Affairs*, Vol. 27, No. 2, (2003):55-74.

Sassoli, M. “International Humanitarian Law and Terrorism”, *Contemporary Research on Terrorism* içinde (der.) Paul Wilkinson ve Alasdair M. Stewart, (sf.466-474) İngiltere: Aberdeen University Press, 1989.

Sandıklı, A. ve Emekliler, B. “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm”, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, içinde (der.) Atilla Sandıklı, (sf.3-67) Ankara: Bilgesam Yayınları, 2012.

Shamir, Y. “Alternative Dispute Resolution Approaches and Their Application”, Unesco Yayınları, 2001, http://webworld.unesco.org/water/wap/pccp/cd/pdf/negotiation_mediation_facilitation/alternative_dispute_resolution_approaches.pdf, (Erişim:10.12.2013)

Taşdemir, F. *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.

Taşdemir Fatma, “Benzer ve Diğerleri v. Kararı”, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-fatma-tasdemir/benzer-ve-digerleri-v-turkiye-karari/>, (Erişim: 10.12.2013).

Taşpınar, Ö. “Fighting Radicalism, not ‘Terrorism’: Root Causes of an International Actor Redefined”, *SAIS Review*, Vol.29 No.2, (2009):75-86.

Vine, C. *Neden Sivil Toplum ve Çatışma Çözümü?*, Yuvarlak Masa Toplantısı, Birleşik Krallık: Demokratik Gelişim Enstitüsü Yayınları, 2013.